आदर्श-प्रश्न-पत्रम् -2017
संस्कृतम् {ऐच्छिकम्}
SANSKRIT (ELECTIVE)
SAMPLE QUESTION PAPER
Std : XII

समयः : होरात्रयम् | पूर्णाङ्काः : 100
निर्धारित समयः – 3 घण्टे | अधिकतम अंक -100
Time allotted – 3 Hours | Maximum Marks - 100

निर्देशाः

Instructions :

- सङ्केताभावे सर्वेषां प्रश्नानामुत्तराणि संस्कृतेनैव लेखनीयानि ।
  जहाँ संकेत न वहाँ सभी प्रश्नों के उत्तर संस्कृत में ही लिखें।
  Answer all questions in Sanskrit, unless instructions are given otherwise
- अस्मिन् प्रश्नपत्रे चत्वारः खण्डाः भविष्यन्ति ।
  इस प्रश्नपत्र में चार खण्ड हैं ।
  There are four sections in this question paper.

खण्ड : क (SECTION A)
अपठितांश - अवबोधनम्
अपठितांश – अवबोधन
UNSEEN READING COMPREHENTION

1. अधोलिखितं अनुच्छेदद्वयं पठित्वा प्रदत्तप्रश्नान् संस्कृतेन उत्तरत - **15 अङ्काः**

निम्नलिखित दोनों अनुच्छेदों को पढकर प्रदत्त प्रश्नों के उत्तर संस्कृत में दीजिए -

Read the following two passages and answer the given questions in Sanskrit :

(क) प्रथमः अनुच्छेदः **[5]**

सङ्गणकं तु विज्ञानस्य अत्यधिकं विकसितं बुद्धिमत् च यन्त्रम् अस्ति । मुद्रण-सञ्चार-सैन्य-चिकित्सा-विज्ञानादिक्षेत्रेषु अस्य व्यापकः प्रभावः दृश्यते । असाधारणी अस्ति गणनशक्तिः स्मरणशक्तिः च । अनलसम् अविरतं च कर्म करोति इदम् । आधुनिकयुगस्य तु कल्पवृक्षः अयम्। परमद्यतनीयाः जनाः अलसाः भूत्वा लघुकार्याय अपि सङ्गणकाश्रिताः भवन्ति । 'बुद्धेः विकासः अवरुद्धः न भवेत्' अतःजागरुकाः भूत्वा अस्य प्रयोगः कर्त्तव्यः । बालाः अपि दिनुदिनम् क्रीडा-कारणेन अस्य वशीभूताः जायमानाः सन्ति । ते बहिः क्रीडितुं न इच्छन्ति येन शारीरिकविकासः सम्यक्त्या न जायमानो वर्तते।

प्रश्नाः

अ **एकपदेन उत्तरत** ½×2=1

एक शब्द में उत्तर लिखिए

Answer in one word only.

(i) अद्यतनीययुगस्य कल्पवृक्षः किं मन्यते ?

(ii) सङ्गणकस्य स्मरणशक्तिः कीदृशी ?

ब **पूर्णवाक्येन लिखत** 2×1=2

पूर्ण वाक्य में उत्तर लिखिए

Answer in a complete sentence :

यदि वयं सङ्गणकप्रयोगे जागरूकाः न भविष्यामः तर्हि किं भविष्यति ?

स **यथानिर्देशम् उत्तरत** ½×4=2

यथा निर्देश उत्तर दीजिए

Answer as directed

(i) अनलसम् अविरतं च कर्म करोति इदम् ।' अस्मिन् वाक्ये क्रियापदं किम् ?

(ii) अनलसम् अविरतं च कर्म करोति इदम्' अत्र इदं शव्दः कस्मै प्रयुक्तम् ?

(iii) 'व्यापकः प्रभावः, अत्र विशेषणपदं किम् ?

(iv) 'कार्यम्' इति पदस्य समानार्थकं पदम् अनुच्छेदात् चित्वा लिखत ।

(ख) द्वितीयः अनुच्छेदः **[10]**

हिमालयस्य पुत्री पार्वती आसीत् । सा पतिरूपेण शिवं प्राप्तुं कठिनां तपस्यामकरोत् । सा निरन्तरं व्रतोपवासैः तपः आचरति स्म ।कतिचिद् दिनानि सा पर्णभक्षणं विहाय अन्यत् किमपि न खादति स्म । अनन्तरं तया तदपि त्यक्तम् । अतः तस्याः नाम अपर्णा इति जातम् । एकदा एकः वटुः तस्याः आश्रमम् आगच्छत् । सः पार्वतीं तपस्यायाः प्रयोजनम् अपृच्छत् । पार्वती तूष्णीम् अतिष्ठत् । तदा पार्वत्याः सखी अवदत् यत् एषा पतिरूपेण शिवं प्राप्तुं तपस्यां करोति । पुनः वटुः अवदत् – यदि एवं तर्हि नोचितम् एतत् । त्वया एतादृशं कठिनं तपः न आचरणीयम्। शिवेन सह विवाहेच्छा तु सर्वथा अनुचिता । एवं प्रकारेण सः शिवनिन्दाम् आरभत । पार्वती शिवनिन्दया क्रुद्धा वटुना सह सम्भाषणमपि अनुचितं मत्वा ततः गन्तुमैच्छत् । तदा शिवः वटोः रूपं विहाय पार्वतीं पत्नीरूपेण स्वीकृतवान् ।

अ **एकपदेन उत्तरत ।** एक शब्द में उत्तर लिखिए । 1×2=2

Answer in one word only.

(i) हिमालयस्य पुत्री का आसीत् ?

(ii) पार्वती शिवनिन्दया क्रुद्धा केन सह सम्भाषणमपि अनुचितम् अमन्यत ?

ब **पूर्णवाक्येन लिखत।** पूर्ण वाक्य में उत्तर लिखिए । 2×1=2

Answer in a complete sentence :

वस्तुतः वटुः कः आसीत् ?

स **यथानिर्देशम् उत्तरत।** यथा निर्देश उत्तर दीजिए। 1×4=4

Answer as directed

(i) 'अतिष्ठत् ' इति क्रियापदस्य अनुच्छेदात् चित्वा लिखत ?

(ii) 'एवं प्रकारेण सः शिवनिन्दाम् आरभत 'अत्र 'सः' इति पदं कस्मै प्रयुक्तम् ?

(iii) 'कठिनं तपः, अत्र विशेषणपदं किम् ?

(iv) 'त्यक्त्वा' इति पदस्य पर्यायपदम् अनुच्छेदात् चित्वा लिखत ।

द अस्य अनुच्छेदस्य कृते समुचितं शीर्षकं लिखत 2

इस अनुच्छेद का समुचित शीर्षक लिखिए ।

Write a suitable title for this passage.

खण्ड : ख (SECTION B)

संस्कृतेन रचनात्मककार्यम्

संस्कृत रचनात्मक कार्य

SANSKRIT WRITING SKILLS 15 Marks

2. मञ्जूषाप्रदत्तपदानां सहायतया अधोलिखितायां लघुकथायां रिक्तस्थानानि पूरयित्वा कथां पुनः लिखत 1×10=10

मञ्जूषा में दिए गए शब्दों की सहायता से निम्नलिखित लघुकथा में रिक्तस्थानों की पूर्ति कर कथा को पुनः लिखिए ।

Fill in the blanks in the following short story with the help of the words given in the box below and rewrite the same.

एकदा द्वे मित्रे कुत्रचित् गच्छतः स्म । तौ (1)------- समीपं प्राप्तवन्तौ । तौ(2)------- एकस्य वृक्षस्य अधः अतिष्ठताम्। तौ सहसा आगतम् एकं (3)--------- दृष्टवन्तौ । भल्लूकं दृष्ट्वा तौ (4)------- । तयोः एकं मित्रं शीघ्रमेव वृक्षम् (5)--------- पर्णानां मध्ये स्थितवान् । द्वितीयः तु श्वासं रुद्ध्वा तथैव (6)------- शयितः। भल्लूकः शयितं मित्रम् अजिघ्रत् तं च (7)------- मत्वा अग्रे अगच्छत् । तदा वृक्षारूढः सखा वृक्षात् (8)------------------। सः मित्रम् अपृच्छत् "भल्लूकः तव (9)-------किं कथितवान् ? सः अवदत् –"यन्मित्रं सङ्कटे त्यजति तस्य (10)--------- त्याज्या एव । एतत् श्रुत्वा प्रथमं मित्रं लज्जितम् आसीत् ।

मञ्जूषा

विश्रान्तुं, वनस्य, भयभीतौ, भूमौ, भल्लूकं, मृतम्, आरुह्य, कर्णयोः, अवातरत्, मैत्री

3. मञ्जूषायां प्रदत्तपदानां सहाय्येन पञ्चसु संस्कृतवाक्येषु 'वृक्षाणां महत्त्वम्' इति विषये लिखत- 5

मञ्जूषा में दिए गए शब्दों की सहायता से 'वृक्षाणां महत्त्वम्' के विषय में पांच वाक्य संस्कृत में लिखिए ।

With the help of the words given in the box below describe 'वृक्षाणां महत्त्वम्' in five sentences.

मञ्जूषा

आश्रयस्थलम्, औषधम्, काष्ठम्, सहायकाः, फलानि, मेघवर्षणे, विहगानाम्, पुष्पाणि, प्रकृतेः, यच्छन्ति, रक्षकाः, प्राणवायुम्, शोभा, पर्यावरणस्य, छायाम्

खण्ड : ग (SECTION C)
पठितांशावबोधनम्, संस्कृतसाहित्यस्य च परिचयः
पठितांश अवबोधन एवं संस्कृत साहित्य-परिचय
Reading Comprehension and Introduction to History of Sanskrit Literature

40+10= 50 Marks

4. अधोलिखितगद्यांशं , पद्यांशं , नाट्यांशं च पठित्वा प्रदत्तान् प्रश्नान् यथानिर्देशं संस्कृतेन उत्तरत ।
निम्नलिखित गद्यांश ,पद्यांश तथा नाठ्यांश को पढकर दिए गए प्रश्नों के उत्तर संस्कृत में दीजिए ।
Read the following prose , poetry and drama passages and answer the given questions in Sanskrit.

क. गद्यांशः

अथ पृथिवीनिरूपणं पृथिव्याः सप्तभेदाः । ते च भेदाः सप्तपुटान्युच्यते । तानि च पुटानि अतल-वितल-सुतल-तलातल-रसातल-पातालाख्यानि । अस्मन्मतेऽपि सप्तभेदाः । यथाऽस्मद्वेदे श्रूयते परमेश्वरो यथा सप्तगगनानि तद्वत् पृथिव्याः सप्तविभान् कृतवान् ।

प्रश्नाः

1. **एकपदेन उत्तरत ।**एक शब्द में उत्तर लिखिए। Answer in one word only. **½ ×2=1**

i. पृथिवीनिरूपणं कस्याः सप्तभेदाः ?

ii. कः पृथिव्याः सप्तविभान् कृतवान् ?

2. **पूर्णवाक्येन लिखत |** पूर्ण वाक्य में उत्तर लिखिए | **1×2=2**

Answer in a complete sentence :

i. पृथिव्याः किं नामाख्यानि सप्तपुटानि उच्यन्ते ?

3. **यथानिर्देशम् उत्तरत |** यथा निर्देश उत्तर दीजिए | Answer as directed . **1×2=2**

i. ``पृथिव्याः सप्तभेदाः'' अस्मिन् किं विशेषणम् ?

ii. 'कृतवान्' अस्य कर्तृपदं किम् ?

ख. पद्यांशः

मनसि वचसि काये पुण्यपीयूषपूर्णास्त्रिभुवनमुपकारश्रेणिभिः प्रीणयन्तः ।
परगुणपरमाणून् पर्वतीकृत्य नित्यं निजहृदि विकसन्तः सन्ति सन्तः कियन्तः ॥

प्रश्नाः

1. **एकपदेन उत्तरत ।** एक शब्द में उत्तर लिखिए। Answer in one word only. **½ ×2=1**

i. सन्तः कान् निजहृदि विकसन्तः शोभन्ते ?

ii. सन्तः कं प्रीणयन्तः राजन्ते ?

2. **पूर्णवाक्येन लिखत |** पूर्ण वाक्य में उत्तर लिखिए | **2×1=2**

Answer in a complete sentence :

i. सज्जनाः कस्मिन् पुण्यपीयूषपूर्णाः भवन्ति ?

3. **यथानिर्देशम् उत्तरत |** यथा निर्देश उत्तर दीजिए | Answer as directed . **1×2=2**

i. 'अपकार' इति पदस्य विलोमपदं किं प्रयुक्तम् ?

ii. कियन्तः इति पदस्य विशेष्यपदं किम् ?

ग . नाट्यांशः

अरुन्धती	:	अतिजवेन दूरमतिक्रान्तः स चपलः कथं दृश्यते (प्रविश्य)
बटवः	:	पश्यतु कुमारस्तावदाश्चर्यम् ।
लवः	:	दृष्टमवगतं च । नूनमाश्वमेधिकोऽयमश्वः ।
बटवः	:	कथं ज्ञायते ?
लवः	:	ननु मूर्खाः ! पठितमेव हि युष्माभिरपि तत्काण्डम् । किं न पश्यथ ? प्रत्येकं शतसंख्याः कवचिनो दण्डिनो निषङ्गिणश्च रक्षितारः । यदि च विप्रत्ययस्तत्पृच्छत

प्रश्नाः

1. **एकपदेन उत्तरत ।**एक शब्द में उत्तर लिखिए। Answer in one word only. **½ ×2=1**

i.कीदृशः अयम् अश्वः ?

ii. कः पश्यतु तावदाश्चर्यम् ?

2. **पूर्णवाक्येन लिखत |** पूर्ण वाक्य में उत्तर लिखिए | **1×2=2**

Answer in a complete sentence :

i. **प्रत्येकं शतसंख्याः** के रक्षितारः ?

3. **यथानिर्देशम् उत्तरत |**यथा निर्देश उत्तर दीजिए | Answer as directed . **1×2=2**

i. 'सन्देहः' इति पदस्य पर्यायपदं किं प्रयुक्तम् ?

ii. ' अश्वः' इति पदस्य विशेषणपदं किं प्रयुक्तम् ?

5. **शब्दार्थान् मिलयित्वा लिखत । शब्दों का अर्थों से मिलान कीजिए ।** **½ × 4=2**

Match the words with their meanings and rewrite the same.

i. मरालस्य	आश्रयते
ii. विधात्रा	हंसस्य

iii. पर्वतीकृत्य ब्रह्मणा

iv.अवलम्बते विशदीकृत्य

6. अधोलिखितेषु वाक्येषु रेखाङ्कितपदानि आधृत्य प्रश्ननिर्माणं कुरुत । **1 × 4=4**

रेखांकित पदों के आधार पर प्रश्ननिर्माण कीजिए

Frame questions on the basis of understand words.

i. भगवान् **त्वां** दीर्घजीवनं कारयतु ।

ii. तस्य **राज्येन** सह कश्चित् सम्पर्कः नास्ति ।

iii. रामभद्रस्य एष दारकः अस्माकं **लोचने** शीतलयति ।

iv. अतिजवेन दूरमतिक्रान्तः स **चपलः** दृश्यते ।

7. अधोलिखितभावार्थयोः रिक्तस्थानपूर्तिं मञ्जूषापदसहायतया कुरुत । **3 + 3 = 6**

निम्नलिखित दोनों भावार्थों में मञ्जूषा में दिए गए शब्दों की सहायता से रिक्तस्थानों की पूर्ति कीजिए ।

Fill in the blanks in the following two explanations with the help of the words given below.

अ. यद्यदाचरति श्रेष्ठस्तत्तदेवेतरो जनः ।
स यत्प्रमाणं कुरुते लोकस्तदनुवर्तते ॥

भावर्थः - श्रीकृष्णस्य अर्जुनं प्रति गीतायाम् अयम् उपदेशः। हे अर्जुन ! i. .... लोके यत् यत् आचरणं ii . ... तत् तत् एव आचरणम् अन्ये जनाः अपि कुर्वन्ति । स श्रेष्ठः जनः यत् iii. .... प्रस्तौति अन्ये अपि तमेव अनुसरन्ति ।

आ. स्वायत्तमेकान्तगुणं विधात्रा विनिर्मितं छादनमज्ञतायाः ।
विशेषतः सर्वविदां समाजे विभूषणं मौनमपण्डितानाम् ॥

भावर्थः - कवेः भर्तृहरेः इदं पद्यम् । एतदनुरूपं ब्रह्मणा i. .... कृते आत्मवशं निश्चितरूपेण हितकारि मौनाख्यं गुणम् ii. ...... विरचितम् । एतत् च प्रायः iii. ..... विशेषेण तेषां आभरणं भवति ।

महापुरुषः , मूर्खाणां, प्रमाणम् , अज्ञतालोपकम् , प्रस्तौति , विद्वन्मण्डले

8. अधोलिखितयोः अन्वययोः रिक्तस्थानपूर्तिं कुरुत । **1½+1½ = 3**

निम्नलिखित दोनों श्लोकों के अन्वयों में रिक्तस्थानों की पूर्ति कीजिए ।

Fill in the blanks in the following prose-order – renderings of the two verses.

अ. अस्ति यद्यपि सर्वत्र नीरं नीरजराजीतम् ।
रमते न मरालस्य मानसं मानसं विना ॥

अन्वयः – i. …………… सर्वत्र नीरजराजितम् ii. .... अस्ति, (तथापि) मरालस्य iii. .... मानसम् विना न रमते ।

आ. तमध्वरे विश्वजिति क्षितीशं निःशेषविश्राणितकोषजातम् ।
उपात्तविद्यो गुरुदक्षिणार्थी कौत्सः प्रपेदे वरतन्तुशिष्यः॥

अन्वयः -वरतन्तुः शिष्यः कौत्सः i. .... गुरुदक्षिणार्थी विश्वजिति ii. .... निःशेषविश्राणितकोषजातम् तं क्षितीशं iii. .... ।

9. **यथानिर्देशम् उत्तरत ।** यथा निर्देश उत्तर दीजिए | Answer as directed .

अ. कर्तृपदं क्रियापदं च चिनुत । कर्ता एवं क्रियापद चुनिए । 1x2=2

Select the subject and verb.

i. चेत् त्वमेवतनुषे ।

ii. केयूराणि न भूषयन्ति पुरुषम् ।

आ. विशेष्यविशेषणं चिनुत । विशेष्यविशेषण चुनिए । 1x2=2

Select the subject adjective.

i. अहं निश्चिन्ततया एकं निःश्वासम् ।

ii. यथा सप्तगगनानि तद्वत् पृथिव्याः

इ. अधोलिखितपङ्क्त्योः रेखाङ्किते सर्वनापदे काभ्यां प्रायुक्ते ? 1x2=2

अधोलिखित पंक्तियों में रेखांकित सर्वनामपद किनके लिए प्रयुक्त हैं ?

In the following two lines for whom are the underlined pronouns used ?

i. **स** यत्प्रमाणं कुरुते ।

ii. **तस्याः** दार्शनिकैः सप्तधा विभागः कृतः ।

ई. कः कं कथयति ? कौन किससे कह रहा है ? Who is saying to whom ? 1x2=2

i. जात ! अस्ति ते माता ? स्मरसि वा तातम् ?

ii. भगवतः सुगृहीतनामधेयस्य वाल्मीकेः ।

उ. समानार्थकं पदं चिनुत । समानार्थक पद चुनिए । Select and write the synonyms. 1x2=2

सूर्यः मेघः

"गिरौ कलापी गगने पयोदो लक्षान्तरेऽर्कश्च जले च पद्मम् "

10. **क. अधोलिखितलेखकानां कस्याप्येकस्य काव्यस्य नाम लिखत ।** 1x5=5

निम्नलिखित लेखकों के एक काव्य का नाम लिखिए ।

Write the names of any one work of the each of the following poets.

भारवी, वेदव्यासः , माघः , कालिदासः , बाणभट्टः

ख. अधोलिखितरचनानां लेखकानां नामानि लिखत । 1x5=5

निम्नलिखित रचनाओं के लेखकों के नाम लिखिए।

Write the names of the authors of the following works.

शिवराजविजयः , वृत्तरत्नाकरः , छन्दोमञ्जरी , नीतिशतकम् , प्रबन्धमञ्जरी

खण्ड : घ (SECTION D)

छन्दोऽलङ्कारः (छंद एवं अलंकार)

Metres and Figures of Speech 20 Marks

11. अ. **प्रश्नान् उत्तरत।** प्रश्नों के उत्तर दीजिए। Answer the questions. 1x2=2

i. यगणस्य रूपं लिखत।

ii. पावका अत्र कोगणः ?

ब. अधोलिखितपरिभाषाः पूरयत। निम्नलिखित परिभाषाओं को पूरा कीजिए। 1x4=4

Complete the following definitions.

i. अनन्तरोदीरितलक्ष्मभाजौ .... ।

ii. .... मालिनी भोगिलोकैः ।

iii. रसै रुद्रैश्छिन्ना .... ।

iv.सूर्याश्वैर्यदि .... ।

स. अधोलिखित-पङ्क्त्योः किं किं छन्दः ? निम्नलिखित पंक्तियों में कौन कौन से छन्द हैं ? 1x2=2

What is the metre in the following lines ?

i. मनो मे संमोहस्थिरमपि हरत्येषबलवान्।

ii. मम हि पितृभिरस्य प्रस्तुतो ज्ञातिभेदः।

द. एकस्य छन्दसः उदाहरणं लिखत। किसी एक छंद का उदारण लिखिए। 2x1=2

Write an example of any one of the following meters.

वसन्ततिलका मन्दाक्रान्ता

12. **अ. कस्यचिदेकस्य शब्दालङ्कारस्य सोदाहरणं लक्षणं लिखत।** 3x1=3

किसी एक अलंकार का उदाहरण लिखिए।

Write an example of any one of the following figures of speech .

अनुप्रासः यमकः

ब. केवलमेकस्य अर्थालङ्कारस्य लक्षणमुदाहरणं च लिखत। 3x1=3

किसी एक का अर्थालंकार का सोदाहरण लक्षण लिखिए।

Define the illustrate any one of the following.

उपमा रूपकः

स. **अधोलिखितपङ्क्त्योः के अलङ्काराः इति लिखत** ? 1x2=2

निम्नलिखित पङ्क्तियों में कौन कौन से अलंकार हैं लिखिए।

What are the figures of speech in the following lines.

i. रमते न मरालस्य मानसं मानसं विना

ii. रविसङ्क्रान्तसौभाग्यस्तुषारारुणमण्डलः।

द. **अधोलिखितपरिभाषाद्वयं पूरयत।** निम्नलिखित परिभाषाओं को पूरा कीजिए। 1x2=2

Complete the following definitions.

i. भवेत् सम्भावन ....।

ii. …………….. स्वरव्यञ्जनसंहतेः।

****